

راهکارهای روانشناسی، اجتماعی و تربیتی مقابله با آسیب اجتماعی " نفاق و دورویی "

بابک شمشیری^۱، مرضیه نوذری^۲

^۱ عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز / babakshamahiri@rose.shirazu.ac.ir

^۲ دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه شیراز / marzieh.nowzari@gmail.com

چکیده

اهمیت مفهوم نفاق و منافق باعث شده که مطالب فراوانی در ارتباط با نفاق نگاشته شود اما این نگاشته ها غالباً به تفسیر آیات مربوط به نفاق، شأن نزول آیات، منافقان صدر اسلام و ... پرداخته اند و کمتر از دیدگاه فلسفی و روانشناسی و تربیتی به این مفهوم نگاه شده است. نگاهی که می تواند با پرداختی دقیق تر به ریشه یابی این مفهوم و بررسی مفاهیم مرتبط با آن بپردازد و به جلوگیری از شکل گیری رفتار منافقانه و درمان نفاق در مراتب پایین تر کمک کند.

این مسأله مهم، ضرورت ارائه راهکارهای شناختی و تربیتی برای پیشگیری از ابتلای جامعه به آن را ایجاد می کند. بر اساس این ضرورت، مقاله حاضر در نظر دارد از طریق مفهوم پردازی واژه " نفاق " در قرآن و احادیث، مفاهیم مرتبط با آن را شناسایی کند و سپس به بررسی ریشه های شناختی و تربیتی نفاق پرداخته و با توجه به کشف برخی عوامل مؤثر در شکل گیری رفتار منافقانه، راهکارهایی برای پیشگیری و درمان آن ارائه دهد.

این پژوهش به روش اسنادی و با رویکرد تفسیری-استنتاجی انجام شده است. برای پاسخ به پرسش اول یعنی مفهوم شناسی نفاق، آیات و احادیث مرتبط با نفاق و مشتقات آن از قرآن و منابع معتبر روایی استخراج شده و مورد بررسی قرار گرفته است و سپس بر اساس شباهت محتوایی به چند مقوله تقسیم شدند به عنوان مثال برخی آیات و روایات به بیان علل و ریشه های نفاق پرداخته اند و برخی نشانه ها. بنابراین علل و ریشه ها از سه جنبه مورد بررسی قرار گرفته اند و نهایتاً با نگاهی فلسفی و تربیتی به ارائه راهکارهای پیشگیری از شکل گیری رفتار منافقانه پرداخته شده است. به دلیل گستردگی بحث مفهوم شناسی نفاق، در این نوشتار تنها اشاره ی مختصری به این بخش شده و بیشتر به بحث تربیتی و روانشناسی بیان علل، ریشه ها و راهکارها پرداخته شده است.

بدنه اصلی مقالات

مفهوم شناسی "نفاق" در قرآن و احادیث

مفهوم " نفاق " در عرف قرآن به معنای اظهار ایمان و پنهان داشتن کفر باطنی است. نفاق، دارای معنای گسترده ای است و هر کس زبان و عملش هماهنگ نباشد، سهمی از نفاق دارد. در حدیث می خوانیم: اگر به امانت خیانت کردیم و در گفتار دروغ گفتیم و به وعده های خود عمل نکردیم، منافق هستیم گرچه اهل نماز و روزه باشیم [۱]. منافق، همانند موش صحرایی است که برای لانه اش دو راه فرار قرار می دهد، یکی از آن دو را باز می گذارد و از آن رفت و آمد می کند و دیگری را

نفاق و دورویی در رفتار یکی از آسیب های اجتماعی است که در سطوح مختلف می تواند تبعاتی با درجه ی اهمیت متفاوت داشته باشد. "نفاق" در اصل یک مفهوم قرآنی است و به گروهی از افراد تحت عنوان "منافق" اطلاق می شود؛ اما رفتار توأم با نفاق و دورویی با درجات کمتر، گستردگی بیشتری در جامعه دارد و منجر به عدم صداقت و دورویی، ایجاد بی اعتمادی در جامعه و تزلزل شخصیت افراد می شود و به بحران روانشناسی، تربیتی و اجتماعی تبدیل می گردد. از این رو در این مقاله ابتدا به روش اسنادی به مفهوم پردازی "نفاق" با رجوع به آموزه های قرآن و حدیث پرداخته می شود و سپس با رویکرد تفسیری-استنتاجی، به طبقه بندی ریشه های شکل گیری نفاق در رفتار در سه دسته ی اخلاقی، روانشناسی- تربیتی، اجتماعی- تربیتی پرداخته می شود. در نهایت نیز راهکارهای پیشگیری و درمان "نفاق" در رفتار در سه بخش راهکارهای روانشناختی شامل مشاوره، تقویت قدرت ابراز وجود و تقویت عزت نفس، راهکارهای تربیتی شامل باطن گرایی، و رعایت اصول تربیتی و ارائه راهکار در حیطه ی اهداف، روشها، محتوا، ارزشیابی و انتخاب مربی، راهکارهای اجتماعی- فرهنگی شامل تقویت ارزش های اصیل اخلاقی و نفی ارزش نماها، فراهم ساختن محیطی آرام و با نشاط و تقویت محبت ورزی ارائه می شود.

واژه های کلیدی

آسیب نفاق، آموزه های قرآنی، روانشناسی، علوم تربیتی و اجتماعی

مقدمه

نفاق و منافق از جمله مفاهیم مهمی است که در قرآن، نهج البلاغه و سایر آیات و احادیث بسیار به چشم می خورد. خداوند در قرآن کریم ذیل آیات متعدد به مذمت نفاق و رفتارهای منافقان می پردازد و ضمن نکوهش آن ها، از خطر خطیرشان برای جامعه اسلامی و مسلمانان یاد می کند. امیرالمؤمنان، علی (ع) نیز در جای جای خطبه های نهج البلاغه از خیانت ها و فتنه های منافقان، فریاد برمی آورد و با دقتی خاص و بی نظیر صفات مختص منافقان را برمی شمرد و در حقیقت راهی را برای ریشه یابی رفتار منافقان باز می کند. درمان این بیماری در مراحل پایین تر در حقیقت پیشگیری از تبدیل آن به یک مرض خطرناک و رسیدن آن به مرحله غیرقابل درمان است؛ یعنی مرتبه ای که به گفته قرآن گوش ها کر و چشم ها کور شده و دیگر راه درمان بسته شود.